

УДК 141.7

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1296502>

orcid.org/0000-0001-8377-2492

Олена Ільїна

ІЛЬІНА Олена Володимирівна – магістр філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сфера наукових інтересів – філософська антропологія, практична філософія, соціальна філософія.

КРИЗА ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

У статті подається філософське розуміння поняття «гендерної ідентичності», розкривається її структура, місце і роль у формуванні соціальної ідентичності людини. При розгляді кризи гендерної ідентичності у сучасному світі відзначається особлива роль технологічних чинників в галузі науки, техніки, медицини та інформатики. У статті розглядаються основні зрушення, які відбуваються у цих сферах, та їх вплив на формування і руйнацію гендерної ідентичності.

Ключові слова: гендер, гендерна ідентичність, трансгуманізм, кіборг, постгендеризм.

Актуальність дослідження теми кризи гендерної ідентичності продиктована зростанням темпів і динаміки трансформації сучасного суспільства. В умовах швидко мінливого соціуму самооновлення людини є закономірним соціальним процесом. Особливості суспільних змін, що відбуваються сьогодні, – мультикультуралізм, гетерогенність та поліваріантність соціальності – породжують нові форми соціального буття людини, її ідентичності та особистісного самовизначення, а також нові типи соціальних ідентичностей, у тому числі і гендерної. За цих обставин гостро постає проблема кризи ідентифікації людини в різноманітних формах діяльності, в тому числі і в соціальних практиках статі.

Ступінь розробленості даної теми характеризується фрагментарністю аналізу кризового стану гендерної ідентичності і відсутністю цілісного бачення його причин. У сучасній філософській літературі криза гендерної ідентичності аналізується лише у зв'язку з дією окремих чинників, що беруть участь у її зміні або руйнації. З іншого боку гендерна ідентичність стає предметом різних за методологією філо-

софських шкіл, які неоднаково визначають рушійну силу і руйнівну роль кожного з них на даному етапі. Так, одні з них пов'язують кризу гендерної ідентичності в сучасному світі із соціальною практикою зміни статі (В.Хесле, Е.Еріксон, Гредновська О.В.), другі – з патріархальним характером організації влади (М.Фуко, Ж.Лакан, Ж.Дерріда, Дж.Батлер, Завершинська Н.А., Кліменкова Т.А.), треті – з розвитком новітніх технологій в різних галузях знання (Катасонов В.Н., Кутирев В.А., Попович Е.С., Яникіна А.Н.). Аналіз останнього чиннику є найбільш фрагментованим. Тут відокремлено досліджується місце і роль у спричиненні кризи гендерної ідентичності новітніх технологій в галузі інформатики (Колесникова Е.Ю., Нагорнова Т.С., Остапенко І.А., Ульянов В.А., Чикін А.А.), медицини (Грошева Т.Н., Сазеєва І.Б., Тищенко П.Д.) та техніки (Верещагіна Н.В., Ємелін В.А., Кетова Т.Н.). Усі ці обставини не дозволяють побачити повну картину впливу технологічних чинників на кризу гендерної ідентичності в сучасному світі і потребують додаткового дослідження.

Метою цієї статті є дослідження впливу новітніх технологій у різних галузях знання на кризовий стан гендерної ідентичності. Для її розкриття переслідується завдання здійснити екскурс у філософську постановку проблеми, розкрити філософське розуміння поняття «гендерної ідентичності», дати уявлення про її кризу, причини і способи подолання.

Тема кризи гендерної ідентичності стала предметом філософського аналізу порівняно нещодавно, хоча нетрадиційні гендерні ролі фіксувалися вже в стародавній філософській думці. Так, у Палійському каноні – збірці буддистських текстів, на яких засноване вчення Тхеравади, – вказується на наявність у тогочасному суспільстві таких 4-х гендерних типів, як: чоловічий, жіночий, убхатобьянджанак і пандак, а останній, згідно з іншою палійською літературою, міг набувати 5-х видів: асіттакапандак, уссуяпандак, опаккамікапандак, паккхапандак, напумсакапандак [27, с. 423]. У текстах індуїстського/ведичного біблійного канону розглядається концепція третьої статі – андрогінії, за якої людина одночасно виявляє і жіночі, і чоловічі якості (необов'язково рівною мірою) [26, с. 345]. Концепція андрогінії зустрічається також у європейських міфах і релігіях. Давні греки розуміли андрогінність як присутність в одному людському організмі ознак обох статей [29, с. 18].

У процесі тривалої еволюції філософських вчень багатьох відомих мислителів від Платона і Аристотеля до Ж.-Ж.Руссо, І.Канта і Ф.Ніцше [7], а від них до З.Фрейда та П.Бурдьє, які обґрунтували та раціоналізували статево ієрархію в суспільстві, у другій половині ХХ століття сформувалася нова наукова дисципліна – гендерна антропологія, яка

звернулася до 2-х взаємозалежних кіл проблем: проблеми андроцентризму в сучасних культурах та проблеми визнання людини в культурі і суспільстві через введення до наукового аналізу поняття статі («sex») і розмежування її з поняттям гендеру («gender»). Якщо першим позначалася біологічна стать, то другим – соціокультурна. Згідно Е.Оуклі, (який уперше сформулював цю різницю в 1972 році) «стать» є поняттям, співвіднесеним з біологічними відмінностями між чоловіком і жінкою в силу видимої різниці в геніталіях та відтворювальної функції, а «гендер» є предметом культури, будучи співвіднесеним із соціальною класифікацією категорій «маскулінне» / «фемінне» [5 с. 15].

Становлення гендерної антропології було тісно пов'язане з еволюцією філософської антропології [8], яка отримала статус окремої наукової дисципліни після другої світової війни. Обидві дотичні до проблем антропоцентризму, які розуміються ширше, ніж проблеми андроцентризму. Але гендерна антропологія, завдяки привнесенню до наукового аналізу категорії статі, замість філософської проблеми визнання абстрактної людини у світі природи і культури, звернулася до вивчення місця і ролі чоловіків і жінок у світі культури, що призвело до легітимізації статі і в науковому дискурсі, і в соціальному просторі.

Концептуалізації поняття «гендер» і обґрунтуванню ідеї множинності гендерів у філософії сприяли ідеї постнекласичної філософії, сформульовані в надрах посмодернізму (М. Фуко) та постструктуралізму (Ж. Лакан), увага яких була прикута до цінності усього маргінального і неструктурного. До Фуко усі гендери, що знаходилися за межами бінарної гендерної системи, визнавалися девіаціями або маргіналіями. Фуко першим у філософії [5, с. 19] заговорив про них як про «істинну» стать, тобто «таку, що не відхиляється від культурної норми», а «відновлюється», породжуючи нове гендерне тіло шляхом «відокремлення тіла від суб'єктивності». В свою чергу бінарні гендерні норми він трактував як інструмент виробництва «слухняного тіла» сучасної людини [21, с. 211].

На відміну від нього, Ж. Лакан, відзначив важливу роль впливу на гендер дискурсу, який, на його думку, є не тільки способом говоріння, а й засобом формування мислення, у тому числі гендерної стереотипності, що стоїть на заваді виявленню дійсної суб'єктивності [18, с. 2]. Слідом за Лаканом, Ж. Деррида увів до категоріального апарату постмодернізму термін «фаллоцентризм», яким позначив зв'язок між загальною закономірністю (логосом) та символом запліднюючого начала (фаллосом), відзначивши центральну роль цього принципу у гендерному дискурсі [18, с. 2].

Сучасна послідовниця постструктуралізму Дж. Батлер, поєднавши напрацювання Фуко і Лакана, сформулювала концепцію деконструйованої і плюралізованої суб'єктивності, виклавши перформативне бачення ідентичності, що розуміється нею як наслідок дискурсивних практик [1, с. 115]. На її думку, суб'єктивна ідентичність не просто відображається в певних символах і ритуалах культури, а й формулюється безпосередньо в момент, коли вони існують як дискурсивні акти [5, с. 23]. Дискурсивний модус існування тілесності і сексуальності дозволив постмодерністам та постструктуралістам увести до області філософського аналізу поняття тіла і статі, а потім в межах постнекласичної парадигми заявити про статево і сексуальну багатоманітність, визнати «інаковості», які не вписувалися в традиційне розуміння статі і гендеру, як форми «альтернативної суб'єктивності» та відзначити їх соціально-культурну рівноправність.

Залучення до філософського категоріального апарату поняття «гендеру» надало можливість здійснити у подальшому соціально-філософський аналіз нових форм соціальності, представлених у практиках статі і сексуальності, на основі якого було виокремлено базові параметри гендерних відносин: гендерні стереотипи, гендерні норми, гендерну ідентичність. Ключовим з них стало поняття «гендерної ідентичності», яка означає внутрішнє самовідчуття людини представником того чи іншого гендеру. «Гендерна ідентичність, зазначає П.Горностай, – це переживання власної відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі» [4, с. 134].

У структурі гендерної ідентичності було виокремлено 3 компоненти: а) когнітивний (пізнавальний), тобто усвідомлення людиною своєї приналежності до певного гендеру; б) афективний (оцінний), тобто оцінювання людиною своєї відповідності еталонним зразкам певного гендеру; в) конативний (поведінковий), тобто самопрезентація людиною самої себе як представника гендерної групи, а також подолання кризи ідентичності шляхом вибору поведінки відповідно до особистісно значущих цілей і цінностей [12, с. 64].

Гендерна ідентичність є базовою структурою соціальної ідентичності і спрямована на ідентифікацію людини з образом соціокультурної істоти. Як і поняття гендеру, вона розглядається в якості соціокультурного феномену, що має своє символічне позначення. «Гендерна ідентичність, відзначає Остапенко І.А., є різновидом культурної ідентичності і становить собою сукупність ідеальних уявлень суспільства про факт статевого диморфізму, що транслюють особистісній свідомості систему норм поведінки, приписів мислення і відчуження та зразків самосприй-

няття. Вся ця система норм і зразків є елементами системоутворення форм життєзабезпечення і способів культуротворення» [14, с 9].

Нормативність гендерної ідентичності задається статевою ідентичністю і пов'язана зі змістом поняття статі. Вона характеризується «ідентифікацією людини з біосоціальною єдністю, що володіє статево-віковими особливостями і сприймає їх як особливості її індивідуального існування та має символічну природу поняття гендеру і його універсальний характер, беручи індивідуальний відтінок внутрішньоособистісної організації і, як будь-який нормативний образ (культурний зразок), співвідносить свою особистісну форму (гендерну ідентичність) з індивідуальним характером людського тіла і його особливостей» [14, с. 9]. Разом з тим слід відзначити, що будучи пов'язаною з біологічною статтю, гендерна ідентичність однак необов'язково співпадає з нею.

У більшості традиційних суспільств (індуїстських, буддистських, мусульманських, православних, а також католицьких) ціннісно прийняті і легітимно діють лише бінарні гендерні системи, які включають в себе два гендери і передбачають відповідність між біологічною статтю і гендерною ідентичністю. Їх збіг визнається в якості «норми», а розбіжність розцінюється як «патологія», що викликає кризу гендерної ідентичності в осіб, які її мають. Для її «лікування» застосовують репаративну або конверсійну терапію, спрямовану на зміну гендерної ідентичності і досягнення гендерної конформності з існуючими в суспільстві нормами і цінностями.

У нетрадиційних суспільствах (протестантських) ціннісно прийняті і легітимно утверджуються небінарні гендерні системи, що містять більше 2-х гендерів і передбачають можливість відсутності залежності між біологічною статтю і гендерною ідентичністю. Їх розбіжність вважається питанням не патології, а «статевої різноманітності» і розглядається як результат «власного вибору свого статевого самовизначення». Спроби ж «лікування» подібної «патології» сприймаються як такі, що суперечать лікарській етиці. У межах небінарної гендерної системи припускається, що соціально-статева самоідентифікація індивіда може реалізовуватись через соціальну практику зміни статі, а криза гендерної ідентичності у осіб, які до неї вдалися, визнається тимчасовою через те, що викликана не тиском на них суспільної системи, а внутрішньою перебудовою біологічного організму і живанням у нову соціальну роль.

У ХХ ст. проблема гендерної ідентичності і аспект її кризовості у філософському дискурсі осмислювалися переважно в контексті подолання класичної парадигми, яка сходить до Д.Локка і Д.Юма. Як відзначають автор терміну криза ідентичності Е.Еріксон [24] та його послі-

довник Х.Хесле [23], згідно з традиційним баченням, криза гендерної ідентичності розумілася як «природний» етап в процесі становлення ідентичності, де саме його подолання було складовою частиною самоідентифікації і умовою становлення зрілої особистості [5, с 17]. Проблематизація традиційного поділу культурного і природного, соціального і біологічного, здійснена в постмодернізмі і постструктуралізмі, поставила під сумнів і традиційне бачення кризи гендерної ідентичності. «Постструктуралістське бачення пропонує таке розуміння ідентичності, згідно з яким можливість вибору в процесі її здобуття виявляється проблематизованою і навіть нівельованою через існування дискурсивних шарів людської свідомості, які зумовлюють здійснюваний вибір» [5, с 22].

Переосмислення постструктуралістами трактування гендерної ідентичності призвело соціальну філософію до розуміння її кризи як продукту «дисциплінарної» влади і наслідку впливу на суспільну свідомість системи дискурсивних і соціальних регулятивних практик, які стали результатом розвитку системи нагляду та контролю за індивідом. І саме виникнення кризи, і її «подолання» почало пов'язуватись з наміром влади зберегти і підтримати бінарну систему патріархального суспільства. «Криза гендерної ідентичності, що виявляється у випадках «нормальної» мужності і жіночості, зазначає Т.Кліменкова, обумовлена підтримуваною патріархальною системою невротизації населення за допомогою приписування норм» [10, с. 125]. Отже, за класичними уявленнями криза гендерної ідентичності є конфліктом біологічного і соціального, тоді як в постнекласичній парадигмі вона постає боротьбою дискурсів за «володіння тілом».

У сучасній науці ведуться палкі дебати про те, які саме чинники справляють вирішальний вплив на формування гендерної ідентичності і набуття нею кризового стану незалежно від політичної і релігійної організації суспільства: біологічні чи соціальні? В соціальній філософії особливо дискусійною виявилася полеміка про вплив на них, насамперед, технологічних чинників, у якій зійшлися прибічники технологічного та соціального детермінізму. Мова йде про триваючу еволюцію людини у зв'язку з розвитком новітніх технологій в різних галузях знання – НБІК: нано-, біо-, -інфо та когнітивних технологій. На ґрунті їх відкриття і поширеного застосування ідеологами трансгуманізму почала обґрунтовуватися ідея про «пост-людину», яка внаслідок задіяння набору новітніх технологій здатна позбавитися статі і гендеру і таким чином зняти з порядку денного проблему кризи гендерної ідентичності. На їх думку, процес такого перетворення включатиме кілька стадій – від первинного посилення усіх здібностей людини до перетворення її тілесності та інтелекту, а згодом до звільнення людини від «занадто людського» [25, с 9].

Відкидаючи змальовану трансгуманістами перспективу перетворення людини на кіберістоту як позанаукову, разом з тим не можна не помітити існуючих проблем, що створює для гендерної ідентичності в сучасному світі неконтрольоване і безвідповідальне використання новітніх технологій в різних сферах знання: інформатиці, медицині, науці і техніці.

У галузі інформатики головне випробування для гендерної ідентичності очікується у зв'язку з винаходом Інтернету і розвитком, пов'язаних з ним інформаційних технологій (цифрової культури), що призвело до появи віртуального соціуму як нового простору конструювання гендерної ідентичності, який створює можливість формування віртуальної (полі) гендерності. В контексті його появи, зазначає Ульянов В.А., відбувається трансформація бінарної гендерної моделі, в ході якої класична диференціація статей, що лежала в основі цивілізації протягом багатьох століть, перетворюється в андрогінну. Ключову роль в цьому процесі відіграє віртуальне, яке переводить суб'єкт в постгендерний простір [20, с 160].

На думку І. Остапенко, гендерна специфіка Інтернет-комунікації пов'язана з наступними рисами: а) вона має компенсаторний характер, згідно з яким «віртуальна особистість» може становити собою реалізацію «ідеального Я», орієнтовану на нормативні, в тому числі на гендерні зразки поведінки; б) є анонімною, що виражається в прирівнюванні персонального рівня ідентифікації до соціального; в) спілкування за допомогою Інтернету є виразом «соціальної віртуальної реальності»; г) єдина реальність особистості у віртуальному середовищі – суть реальність гендерної самопрезентації, яка є виразом індивідуально-особистісного обміну соціальними ролями, в результаті чого креативність суб'єкта зростає в силу актуальної втрати соціальних орієнтирів і реальності здобуття конструювання соціальних відносин і власної ідентичності [14, с. 159].

Гендерна самопрезентація в Інтернет-комунікації виступає важливим соціально-конститууючим і соціально-конструюючим чинником, який, насамперед, виявляється у тому, що Інтернет-комунікація виражає собою новий спосіб згуртування і розвитку індивідів і форми їх творчої самореалізації. Дослідження комунікації в Інтернеті дозволяє користувачеві експериментувати з власною ідентичністю, створюючи «віртуальні суб'єкти» комунікації, які часто відрізняються і від персональної ідентичності, і від реальної самопрезентації користувачів. Інтернет забезпечує людині можливість «піти від власного тіла» – як від зовнішнього вигляду, так і від індикаторів статусу в зовнішньому вигляді. А отже, і від низки підвалин соціальної категоризації: статі, віку, соціально-економічного статусу, етнічної приналежності.

У галузі медицини гендерна ідентичність девальвується під втручанням у генетичну природу людини біотехнологій та допоміжних репродуктивних технологій, яке, за словами П.Тищенко, здатне викликати «казус сексуальності». Такі досягнення в області біотехнологій як клонування людини, партеногенез і штучні утроби породжують припущення про значне розширення можливостей людського розмноження в суспільстві майбутнього. Відносно допоміжних репродуктивних технологій поширюються сподівання, що розмноження може вийти за межі існуючих методів відтворення життя на кшталт статевого акту і екстракорпорального запліднення. В цьому ж ряду стоять і медичні технології, які покликані «добудувати людське тіло» (протезування втрачених або видалених органів або членів, хірургічна операція зміни статі).

На думку П.Тищенко, під добрими намірами вирішення проблем медичного характеру (порятунок життя, відтворення цілісності організму) розгортається прихований планомірний процес «ре-де-конструкції» людської істоти. Результатами її стає деконструкція сексуальності, заперечення біологічної і соціальної статі, визнання гетеросексуальних індивідів як «гендерних інвалідів». В якості прикладу він наводить «ре-де-кон-струкцію» людської сексуальності, вжиту прибічниками постгендеризму, в результаті якої «за спиною реконструкцій, конструкцій і деконструкцій непримітним чином розгортається тотальна деструкція людського в людині» [17, с. 205].

Розглядаючи можливість реальних морфологічних змін в організмі людини і радикальних перспектив в її розмноженні, представники постгендеризму (С.Файрстоун, Е.Джаггер, Д.Харауей) доводять бажаність скасування або подолання гендерних ідентичностей за допомогою біотехнологій і допоміжних репродуктивних технологій як умови набуття людиною справжньої свободи і вивільнення від закріпачення статтю. Вони вважають, що з розвитком нових технологій у медицині необхідність стевих відносин з метою розмноження поступово відпаде: продовження роду буде замінене штучним розмноженням. В крайньому випадку усі постгендерні люди матимуть можливість як виношувати і народжувати дітей, так і бути їхніми «батьками», що призведе до зникнення статей. При цьому вони дотримуються погляду, що існування безгендерного суспільства не означатиме відсутності у його представників інтересу до сексу і сексуальності, просто сексуальні відносини і міжособистісна близькість у постгендерному суспільстві приймуть дещо інших форм [28].

У галузі техніки ускладнення для гендерної ідентичності розпочинаються вже з процесів кіборгізації та інвалідизації людини, які є наслідками технологічного розширення її тіла технічними засобами

медицини, і сягають практичних спроб «конструювання» людини [9] і реалізації ідеї про «кібернетичне безсмертя» [19]. Під кіборгізацією розуміється процес зрощування людини і машини, який супроводжується заміщенням технологіями натуральних функцій тіла і розуму людини, внаслідок чого технологічні медіуми стають невід'ємними протезами людини, а їх втрата призводить до її інвалідизації, ставлячи під загрозу гендерну ідентичність [6, с. 68]. Звідси робиться висновок про те, що дійсної свободи можуть досягти лише постбіологічні або постгендерні люди [22, с. 368].

Ідея досягнення «кібернетичного безсмертя» отримала спробу теоретичного обґрунтування в роботах низки авторитетних вчених (А.Турчин, К.Джослін, В.Курцвейл, А.Болонкін) у вигляді принципу ізофункціоналізму систем, згідно з яким комплекси функцій організму можуть бути відтворені на різних субстратах. Практичні результати, досягнуті в цьому напрямку (моделювання біологічної організації, створення штучного інтелекту, протезування внутрішніх органів і кінцівок), свідчать про здатність людини досягти радикального продовження життя людського виду, однак вони жодним чином не відповідають на питання кореляції між продовженням людського віку і здатністю людини до розмноження, інших статевоїх функцій або виконання гендерних ролей. Натомість автори проекту переконані, що в перспективі конвергентний розвиток новітніх технологій в усіх перспективних галузях знання (НБІК) в підсумку приведе до революційного прориву в галузі робототехніки – створення самоорганізованих систем, здатних відтворити на небіологічних субстратах функції життя і психіки, тобто антропоморфних роботів [3, с. 260].

Не дивлячись на науково-фантастичний характер подібних проєктів, які доводять сумісність людського життя і психіки з роботою технічних пристроїв, не можна не помітити небезпеки, яку несе пропонувані ними міфологічний спосіб перетворення людської дійсності гендерної ідентичності. Тягнувши за собою міфологізацію продуктів науково-технічного прогресу, він веде до створення міфів про можливість реконструкції або деконструкції статевої природи людини без негативних для неї наслідків [2, с. 67].

Отже, пошуки шляхів розв'язання сучасної кризи гендерної ідентичності засобами новітніх технологій спрямовані або на переведення реальної проблеми у віртуальну, або на зняття її шляхом ліквідації ролі статі і гендеру в житті людини. Обидва варіанти маніпуляцій з гендером – свідомі вони чи ні – є однаково небезпечними для суспільства. Адже, як зазначає Яникіна А.Н., «завдяки гендеру формується ціннісна матриця людської культури і присікаються усі намагання спрямова-

ні на самознищення людства як виду. Важливість гендера обумовлена також і тим, що, підтримуючи відмінність, він є важливою умовою багатоманітності світу» [25, с 11].

Висновки. Підсумовуючи осмислення впливу новітніх технологій на гендерну ідентичність і роль технологічних чинників у доведенні її до кризового стану, можна вказати принаймні на 3 основні підходи, які спостерігаються у ставленні до втручання через них в соціальну і біологічну природу людини: неолуддизм, трансгуманізм (постгендеризм) та проміжний між ними.

Перший підхід зводиться до повного заперечення використання технологій, навіть для фізичної корекції людської ідентичності, як згубної не тільки для її природного ества, а й ворожої для вираження її індивідуальної самості сили, що уніфікує людину до рівня індивіда. Цей підхід не може бути прийнятним, бо суперечить основним тенденціям суспільного прогресу, спрямованим на вдосконалення життя і буття людини.

Другий, трансгуманістичний підхід ґрунтується на максимальній конвергенції людського і машинного розуму, однак також не може бути прийнятним, оскільки обстоє руйнування біологічної природи людини і заперечує соціальну природу інтелекту заради примарного кібернетичного безсмертя та позалюдського штучного інтелекту, за що заслужено розглядається як потенційна загроза особистій ідентифікації сучасної людини [15 с. 122] і критикується як філософія антигуманістичної спрямованості [16, с. 16].

Нарешті, проміжна позиція пропонує пошук відповідного, «мирного» співіснування біологічної природи людини і технологій, а також вироблення ефективних механізмів соціальної адаптації людини до технологічної реальності сучасного суспільства. «Збереження гендерної ідентичності, запевняє В.Кутирев, повинно спиратися на обмежене застосування технологій до всього і вся, особливо гуманітарних, на коеволюцію можливих світів і пріоритет адекватної людській природі «феноменологічної реалізації» одного з них» [11, с. 80].

Гадаю, що саме цей шлях є найбільш безпечним для соціальної ідентичності у всіх її формах і вимірах, у тому числі гендерної. Тому не можна не погодитись з думкою А.Яникіної, що з метою розв'язання проблем, які насуваються на людство, найбільш ефективною видається дія на основі «принципу випереджаючого реагування», смисл якого полягає в діалогічності підходів при обговоренні проблеми, збереженні всіх запропонованих позицій, як обраних і утверджених, так і тимчасово відхилених.

Література

1. *Батлер Дж.* Психика власти: теории субъекции / Дж. Батлер. – Харьков: ХЦГИ; СПб.: Алетейя. – 2002. – 168 с.
2. *Верещагина Н.В.* Роботы, искусственный интеллект и восстание машин: мифология НТР и научная фантастика / Н.В. Верещагина // Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Культура. История. Философия. Право. – 2016. – № 3. – С. 65–74.
3. *Глобальное будущее 2045. Конвергентные технологии (НБИКС) и трансгуманистическая эволюция.* Под ред. проф. Д.И. Дубровского. – М.: ООО «Издательство МБА», 2013. – 272 с.
4. *Горностай П.П.* Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності / П.П. Горностай // Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: “К.І.С.”, 2004. – С. 132–155.
5. *Гредновская Е.В.* Кризис гендерной идентичности: дискурсы и практики (социально-философский аспект анализа) / Е.В. Гредновская. – Екатеринбург: Изд-во Южно-Уральского государственного университета, 2007. – 26 с.
6. *Емелин В. А.* Киборгизация и инвалидизация технологически расширенного человека / В.А. Емелин // Национальный психологический журнал. – 2013. – №1(9). – С. 62–70.
7. *Жеребкин С.* Гендерная проблематика в философии // Введение в гендерные исследования. Учебное пособие / С. Жеребкин / Под редакцией И.А. Жеребкиной. – Харьков: Харьковский центр гендерных исследований, 2001. – Ч.1. – 708 с.
8. *Жеребкина И.А.* Субъективность и гендер: гендерная теория субъекта в современной философской антропологии / И.А. Жеребкина. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2007. – 307 с.
9. *Кетова Т.Н.* Конструирование человека как актуальная проблема экологического образования / Т.Н. Кетова // Философия образования. Изд-во Сибирского отделения РАН. – 2014. – №2. – С. 149–158.
10. *Клименкова Т.А.* Насилие как основа культуры патриархатного типа. Гендерный поход к проблеме / Т.А. Клименкова // Гендерный калейдоскоп / Под ред. М.М. Малышевой М.: Academia, 2002. – С. 121–146.
11. *Кутырев В.А.* Философия трансгуманизма: Учебно-методическое пособие / В.А. Кутырев. – Нижний Новгород: Нижегородский университет, 2010. – 85 с.
12. *Малкина-Пых И.Г.* Гендерная терапия (Справочник практического психолога) / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2006. – 928 с.
13. *Нагорнова Т.С.* Гендер в условиях цифровой культуры / Т.С. Нагорнова, А.А. Чикин // XXI век – век дизайна: материалы Всероссийской научно-практической конференции. – Екатеринбург, 2014. – С. 108–115.
14. *Остапенко И.А.* Гендерная идентичность и самопрезентация в Интернет-коммуникации: Социально-философский анализ / И.А. Остапенко. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского государственного строительного университета, 2004. – 196 с.

15. Попович Е.С. Трансгуманизм и постгендеризм как потенциальные угрозы личной идентификации современного человека / Е.С. Попович // Фундаментальные и прикладные исследования в современном мире. – Санкт-Петербург: Инф. изд. уч.-науч. центр «Стратегия будущего», 2016. – С.16-20.

16. Сазеева И.Б., Грошева Т.Н. Антигуманистический характер философии трансгуманизма / И.Б.Сазеева, Т.Н.Грошева // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики Тамбов: Грамота, 2017. № 3(77): в 2-х ч. – Ч.1. – С.122–126.

17. Тищенко П.Д. Биотехнологическая ре-де-кон-струкция человеческого в человеке и проблема ответственности: казус сексуальности / Биоэтика и гуманитарная экспертиза: комплексное изучение человека и виртуалистика. Вып.3 / Рос. акад. наук, Ин-т философии; Отв. ред. Ф.Г. Майленова. – М.: ИФРАН, 2009. – 236 с.

18. Трофимова Е.И. К вопросу о гендерной терминологии / Е.И. Трофимова // Летняя школа «Общество и гендер». – Рязань, 2003. – 20 с.

19. Турчин В. Ф., Джослин К. Кибернетический манифест // В. Ф. Турчин. Феномен науки. – М., 2000.

20. Ульянов В.А. Постгендерная характеристика виртуального: генезис андрогинности / В.А. Ульянов // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Философия. – 2012. – №2. – С.158–171.

21. Фуко М. Воля к истине: по сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет / М.Фуко; [Пер. с франц.]. – М., Касталь, 1996. – 448 с.

22. Харауэй Д. Манифест киборгов: наука, технология и социалистический феминизм 1980-х гг. / Д.Харауэй // Гендерная теория и искусство. Антология: 1970—2000 / Под ред. Л. М. Бредихиной, К. Дипуэлл. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2005. – С. 322–377.

23. Хесле В. Кризис индивидуальной и коллективной идентичности / В.Хасле // Вопросы философии. – 1994. – №10. – С. 112–123.

24. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э.Эриксон. – М.: Прогресс, 1996.- 344 с.

25. Яныкина А.Н. Гендер и «гендеризмы» в постнеклассической культуре / А.Н. Яныкина // Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств. – 2015. – №1. – С. 8–11.

26. *Amara Das Wilhelm*. Tritiya-Prakriti. – United Kingdom: Xlibris Corporation, 2004. – 596 p.

27. Peter A. Jackson Non-normative Sex/Gender Categories in the Theravada Buddhist Scriptures // Australian Humanities Review. – 1996.

28. Postgenderism: Beyond the Gender Binary. – By George Dvorsky and James Hughes, Institute for Ethics and Emerging Technologies Williams 229B, 300 Summit St. Hartford CT 06106 USA. – 2008.

29. Symbols of sexual separation and androgyny in myth and religion. – By Karen Massetti-Miller// Presented at the 1982 NWSA Conference, Humboldt State University, Arcata, California – 19 p.

1. Batler Dzh. Psikhika vlasti: teorii subyektsii / Dzh. Batler. – Kharkov: KhTsGI; SPb.: Aleteya. – 2002. – 168 s.
2. Vereshchagina N.V. Roboty, iskusstvennyy intellekt i vosstaniye mashin: mifologiya NTR i nauchnaya fantastika / N.V.Vereshchagina // Vestnik Permskogo natsionalnogo issledovatel'skogo politekhnicheskogo universiteta. Kultura. Istoriya. Filosofiya. Pravo. – 2016. – № 3. – S. 65-74.
3. Globalnoye budushcheye 2045. Konvergentnyye tekhnologii (NBIKS) i transgumanisticheskaya evolyutsiya. Pod red. prof. D.I. Dubrovskogo. – M.: OOO «Izdatelstvo MBA». 2013. – 272 s.
4. Hornostai P.P. Henderna sotsializatsiia ta stanovlennia hendernoï identychnosti // Osnovy teorii genderu: Navchalnyi posibnyk / P.P. Hornostai. – K.: “K.I.S.”, 2004. – S.132-155.
5. Grednovskaya E.V. Krizis gendernoy identichnosti: diskursy i praktiki (sotsialno-filosofskiy aspekt analiza) / E.V. Grednovskaya. – Ekaterinburg: Izd-vo Yuzhno-Uralskogo gosudarstvennogo universiteta. 2007. – 26 s.
6. Emelin V. A. Kiborgizatsiya i invalidizatsiya tekhnologicheskii rasshirenogo cheloveka V. A. Emelin // Natsionalnyy psikhologicheskii zhurnal. – 2013. – №1(9). – S.62–70.
7. Zherebkin S. Gendernaya problematika v filosofii //Vvedeniye v gendernyye issledovaniya. Uchebnoye posobiye / S. Zherebkin / Pod redaktsiyey I.A.Zherebkinoy. – Kharkov: Kharkovskiy tsentr gendernykh issledovaniy. 2001.- Ch.1.- 708 s.
8. Zherebkina I.A. Subyektivnost i gender: gendernaya teoriya subyektva v sovremennoy filosofskoy antropologii / I.A. Zherebkina. – Sankt-Peterburg: Aleteya. 2007. – 307 s.
9. Ketova T.N. Konstruirovaniye cheloveka kak aktualnaya problema ekologicheskogo obrazovaniya / T.N. Ketova // Filosofiya obrazovaniya. Izd-vo Sibirskogo otdeleniya RAN. – 2014. – №2.- S.149-158.
10. Klimenkova T.A. Nasiliye kak osnova kultury patriarkhatnogo tipa. Gendernyy pokhod k probleme / T.A. Klimenkova // Gendernyy kaleydoskop / Pod red. M.M. Malyshevoy M.: Academia. 2002. – S.121-146.
11. Kutyrev V.A. Filosofiya transgumanizma: Uchebno-metodicheskoye posobiye / V.A. Kutyrev. – Nizhniy Novgorod: Nizhegorodskii universitet. 2010. – 85 s.
12. Malkina-Pykh I.G. Gendernaya terapiya (Spravochnik prakticheskogo psikhologa) / I.G. Malkina-Pykh. – M.: Eksmo. 2006. – 928 s.
13. Nagornova T.S. Gender v usloviyakh tsifrovoy kultury / T.S.Nagornova, A.A. Chikin // XXI vek – vek dizayna: materialy Vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii. – Ekaterinburg. 2014. – S. 108-115.
14. Ostapenko I.A. Gendernaya identichnost i samoprezentatsiya v Internet-kommunikatsii: Sotsialno-filosofskiy analiz / I.A. Ostapenko. – Rostov-na-Donu: Izd-vo Rostovskogo gosudarstvennogo stroitel'nogo universiteta. 2004. – 196 s.
15. Popovich E.S. Transgumanizm i postgenderizm kak potentsialnyye ugrozy lichnoi? identifikatsii sovremenno go cheloveka / E.S. Popovich // Fundamentalnyye i prikladnyye issledovaniya v sovremennom mire. – Sankt-Peterburg: Inf. izd. uch.-nauch. tsentr «Strategiya budushchego». 2016. – S.16-20.

16. Sazeyeva I.B., Grosheva T.N. Antigumanisticheskii? kharakter filosofii transgumanizma / I.B.Sazeyeva, T.N Grosheva // Istoricheskiye. filosofskiyе. politicheskiyе i yuridicheskiyе nauki. kulturologiya i iskusstvovedeniye. Voprosy teorii i praktiki Tambov: Gramota. 2017. № 3(77): v 2-kh ch.- Ch.1. – С.122-126.

17. Tishchenko P.D. Biotekhnologicheskaya re-de-kon-struktsiya chelovecheskogo v cheloveke i problema otvetstvennosti: kazus seksualnosti / Bioetika i gumanitarnaya ekspertiza: kompleksnoye izucheniye cheloveka i virtualistika. Vyp.3 / Ros. akad. nauk. In-t filosofii; Otv.red. F.G. Maylenova. – M.: IFRAN. 2009. – 236s.

18. Trofimova E.I. K voprosu o gendernoy terminologii / E.I.Trofimova // Letnyaya shkola «Obshchestvo i gender». – Ryazan. 2003. – 20 s.

19. Turchin V. F., Dzhoslin K. Kiberneticheskii manifest / V. F.Turchin, K.Dzhoslin // V. F. Turchin. Fenomen nauki. – M. 2000.

20. Ulianov V.A. Postgendernaya kharakteristika virtualnogo: genezis androginnosti / V.A. Ulianov // Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Filosofiya. – 2012.- №2.- S.158-171.

21. Fuko M. Volya k istine: po storonu znaniya. vlasti i seksualnosti. Raboty raznykh lety / M.Fuko; [Per. s frants.]. – M.. Kastal. 1996. – 448 s.

22. Kharauy D. Manifest kiborgov: nauka. tekhnologiya i sotsialisticheskiiy feminizm 1980-kh gg / D. Kharauy // Gendernaya teoriya i iskusstvo. Antologiya: 1970–2000 / Pod red. L. M. Bredikhinoy. K. Dipuell. – M.: Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya. 2005. – S. 322–377.

23. Khesle V. Krizis individualnoy i kollektivnoy identichnosti / V. Khesle // Voprosy filosofii. – 1994. – №10.- S. 112-123.

24. Erikson E. Identichnost: yunost i krizis / E.Erikson. – M.: Progress. 1996.- 344 s.

25. Yanykina A.N. Gender i «genderizmy» v postneklassicheskoy kulture / A.N. Yanykina // Vestnik Kazanskogo gosudarstvennogo universiteta kultury i iskusstv.- 2015.- №1.- S.8-11.

26. Amara Das Wilhelm. Tritiya-Prakriti. – United Kingdom: Xlibris Corporation. 2004. — 596 r.

27. Peter A. Jackson Non-normative Sex/Gender Categories in the Theravada Buddhist Scriptures // Australian Humanities Review. – 1996.

28. Postgenderism: Beyond the Gender Binary. – By George Dvorsky and James Hughes, Institute for Ethics and Emerging Technologies Williams 229B, 300 Summit St. Hartford CT 06106 USA. – 2008.

Symbols of sexual separation and androgyny in myth and religion. – By Karen Massetti-Miller// Presented at the 1982 NWSA Conference, Humboldt State University, Arcata, California – 19 p.

Ilna E.V.

THE CRISIS OF GENDER IDENTITY IN THE MODERN WORLD

The article gives a philosophical understanding of the concept of “gender identity”, reveals its structure, place and role in the formation of a person’s social identity. The gender identity phenomenon is disclosed through the concept of

“gender”, which affects the socio-cultural gender. Gender identity is interpreted as a person’s inner self-image as a representative of a particular gender. The article argues that gender identity is the basic structure of social identity and aims at identifying a person with the image of a socio-cultural entity. Like the concept of gender, it is considered to be a socio-cultural phenomenon, having its symbolic designation.

Based on the history background of development of philosophical ideas about gender, it shows evolution of the statement of gender identity problem. When covering the normality of gender identity, attention is drawn to its correlation with the biological sex. It is noted that, being connected with the latter, the gender identity is not the same. The assessment of this discrepancy as a norm or as a pathology depends on the gender system established in the society. In this regard, this article shows the difference between binary and non-binary gender systems; covers influence on their formation of religious and political factors in traditional and non-traditional societies.

The article also discloses the notion of the crisis of gender identity and analyzes the main approaches to its understanding, produced both in classical, non-classical (philosophical anthropology) and post-non-classical philosophy (postmodernism and poststructuralism). On the basis of their comparison, it is proved that, according to classical ideas, the crisis of gender identity is a conflict between the biological and social, and in the post-non-classical paradigm it appears as a struggle of discourses for “possession of the body.”

When discussing current debates in social philosophy about the decisive factors of influence on the formation of gender identity and the onset of a crisis, there is a special discussion of the controversy about the role of technological factors therein. We are talking, first of all, about the latest technologies in science, engineering, medicine and informatics. The article presents the main shifts that take place in these spheres, and analyzes their influence on the formation and crisis state of gender identity in the modern world.

Understanding the crisis phenomena of gender identity leads the author to conclude that in today’s philosophy there exist three main approaches in assessing the role of technological factors in their occurrence (neo-luddism, transhumanism and co-evolutionism). Rejecting the technological determinism of transhumanism and biological determinism of neo-luddism, criticizing them for anti-humanistic and anti-social orientation, the author defends the intermediate position of “peaceful” coexistence of different worlds, i.e. biological, social, and technological. This implies the development of effective mechanisms for the person’s social adaptation to technological innovations in the field of gender relations, which, in turn, should be adequate to the human biological nature.

To sum up, the work concludes that the preservation of gender identity in all its forms and dimensions should be based on responsible and society-controlled use of the latest technologies in the field of gender relations.

Key words: *gender, gender identity, transhumanism, cyborg, postgenderism.*

Надійшла до редакції 7.04.2018 р.